

Pastevectví v době bronzové a halštatské

Seznam použitých zkratk:

GIS – Geografické informační systémy; PVH – pomocné vědy historické; SAS – státní archeologický seznam ; ŠI – štípaná industrie

Otázka pastevectví v době bronzové a halštatské je i v dnešní době stále v počátcích bádání, jelikož pro pochopení je třeba komplexních znalostí mnoha vědních disciplín (od archeologie, přes palynologii až po GIS technologie).

Základní znalosti

Pastevectví, čili cílené chování stáda živočišných druhů za účelem jeho využití lidskou populací, se od klasického zemědělství liší především jinak koncipovaným pohybem v pravěké krajině. Zatímco zemědělství nahrává spíše usdlému způsobu života z důvodu potřeby neustálého obhospodařování plodin, pastevectví je činností, při které je neustálá potřeba být v pohybu (a to zejména díky nutnosti dostatku potravy pro chované druhy). Proto je častokrát spojováno s nomadismem, čili nomádkým/kočovným stylem života. Srovnání můžeme stále najít v současném Mongolsku. Jejich produkce je zaměřena především na maso, mléko a kožešiny. Pro náš národní prostor však v úvahu připadá ponejvíce systém semi-nomádký. Od klasického nomadismu se liší v systematice přesunu na pastviny. Zatímco nomádkové kočují s celými rodinami a nemají pevné sídlo, semi-nomádká populace má svoje sídlo tzv. zimoviště, kam se vrací v závislosti na vegetačním klimatu. V tomto sídle zůstávají členové rodiny, již nejsou vyžadováni při pastvě (ženy, děti, starci) a to nejen přes zimu, ale i v období kdy je vegetace na takové úrovni, že stáda jsou i s pastevcí na pastvinách.

Poznání geneze pastevectví je velmi obtížné, v prehistorii a protohistorii jsme prozatím odkázáni pouze na archeologické nálezy. První písemné zmínky by měli souviset s kolonizací po 11. stol. Pozdější vývoj se odehrával především v závislosti na potřebách pastvy až v 19. stol pastevectví postupně ochabuje z důvodu industrializace a importu.

Vývoj metod v pastevectví se většinou odvíjel od aktuálních potřeb daného etnika tzv. pasteveckou strategií. Tato pastevecká strategie dělí pastýřství v zásadě na dva zásadní stupně: „horizontální pastevectví“ a „vertikální pastevectví“. Oba druhy pastevectví bývají doplňovány lesní pastvou, která je prováděna především v listnatých lesích. Horizontální pastevectví se pohybuje v laterární rovině, kdy se dobytek chová ve stejné nadmořské výšce, zatímco vertikální pastva předpokládá pohyb mezi rozdílnými nadmořskými výškami. Typicky jí je transhumance. Transhumance může mít několik druhů a forem: sezónní – letní pastva – využívání vegetačních podmínek daného klimatického období; transhumanci „trhu s mlékem“ – za účelem obchodu; transhumanci křížení – přesun za účelem zušlechtění chovu; salašnictví; alpský systém.

Projevy pastevectví v archeologii

Projevy pastevectví můžeme nalézt především díky těmto třem oborům:

Palynologie - Pomocí pylové analýzy je možno zjistit, zda se na dané lokalitě v minulosti nacházely indikátory lidského vlivu tzv. antropogenní indikátory (např. *secale cereale* – žito seté) či rovnou indikátory pastvy (*Plantago lanceolata* - jitrocel kopinatý, nebo výskyt

Juniperus communis – jalovce obecného). Ovšem vyhodnocením těchto analýz lze získat jen orientační výsledky, jelikož přenos pylových zrn není dosud patřičně prozkoumán.

Archeozoologie - Díky archeozoologickému vyhodnocení kosterních nálezů můžeme za určitých okolností zjistit druhovou kategorii zvířete, jeho pohlaví, stáří a příčinu úhynutí. (např. zjištění stop po porcování, či ohlodání predátorem). Dále se můžeme věnovati traseologii zubů (rýhy po potravě obsahující písek atp.)

Archeologie – Metody archeologického výzkumu nám umožňují lokalizovat působení člověka na daném území (nálezy ŠI, BI, bronzových artefaktů atp.)

Landscape archeology - čili archeologie využití krajiny, pracuje s vývojem krajiny, přičemž bere v potaz i vývoj např. lesů, které mohli zarůst prehistorické pastviny. V takovémto případě, kdy nemůžeme pevně pracovat s krajinou tak jak ji vidíme, musíme sáhnout i po geofyzice, geologii či PVH. Za zmínku jistě stojí i možnost spolupráce s etnology.

GIS – napadla mne predikce pravěkých pastvin, a to alespoň pro oblast Bílých Karpat, na základě GIS technologie, etnologických poznatků a archeologických databází. V zásadě jde o jednoduchou metodu, která využívá proklad několika vrstev: nákladový vzdálenostní povrch se započítanou rychlostí přesunu stáda skotu - 2,7 km/h (rastrová vrstva); bodová vrstva pravěkých sídel (vektorová vrstva); polygonová vrstva luk (vektorová vrstva); buffer znázorňující 50 km od vybraného sídliště (vektorová vrstva); model předpokládané říční sítě v pravěké krajině (rastrová vrstva).

Doba bronzová a halštatská a pastevectví

Nejčastěji chovanými živočišnými druhy pro pastevectví na našem území byly tur, ovce/koza občas doplněny o prase a koně. V době bronzové a halštatské se pastva dobytka pravděpodobně odehrává stále ve dvou směrech a to horizontálním a vertikálním. Avšak obecně se více diskutuje o transhumaci a s ní spojeným semi-nomadismem (i v souvislosti se zachováním materiálu, jenž je třeba k lokalizaci pastvin). Příkladem může být již zmíněná mohylová kultura jihozápadních Čech, o které se uvažuje z důvodu rázu reliéfu krajiny a nízké frekvenci sídlišť. Otázkou zůstává, zda se vedle kmenů zemědělských vyskytovaly i kmeny a skupiny dobytkařů, kteří se rostlinnou výrobou vůbec nezabývali (Belavá 2012). Každopádně B. Belavá ve své bakalářské práci uvádí, že v rámci transhumance byly pro pastvu dobytka nejlepší pahorkatiny s listnatými lesy (např. oblast Bílých Karpat) a v rámci horizontální pastvy především sprašové nížiny (např. dolnomoravský úval). Bohužel bádání ve sprašových nížinách je limitováno pozdějšími lidskými vlivy, které přetrvávají do současnosti. Vytyčení pravěkých pastvin je tak dle mně dostupných informací minimálně velmi komplikované, ne-li nemožné. Řešením by mohl být archeozoologický materiál ze sídlišť kultur doby bronzové a halštatské. Pro bádání o pasteveckých systémech je tedy mnohem vhodnější oblast pahorkatin a hor, které nejsou do takové míry poznamenány lidskou činností (pravděpodobně oblast středočeské pahorkatiny, Šumava, Jeseníky a Bílé Karpaty).

V rámci poznání je třeba brát v potaz živení stáda zvěře i v zimě. Tento problém mohl být vyřešen příkrmováním větvemi, výhonky dřevin a listím z pastevních lesů (Buček 2000).

Unikátní lokalita Bílé Karpaty

Bílé Karpaty je pohoří na jihovýchodě České republiky v blízkosti Dolnomoravského úvalu. Tato lokalita donedávna unikala pozornosti vědců, avšak v poslední době se stále více dostává do popředí v souvislosti s jedním z nejvyšších druhových zastoupení rostlin na světě.

Na Bělokarpatských loukách se vyskytuje mnoho rostlin s disjunktivním výskytem (tzn. že se vyskytují v Bílých Karpatech a potom už jen na dvou místech světa s tím, že vegetativní oblast Bílých Karpat pro ně není zcela běžnou oblastí výskytu.) Proč tomu tak je, prozatím zůstává otázkou, avšak jednou z teorií je i možnost výskytu původních stepních luk, které byly na celém území naší republiky, ale v období holocénu postupně zarostly lesy. Tato teorie však přináší další otázku. Jak je možné, že v oblasti Bílých Karpat louky nezarostly? Nejen tuto odpověď se pokusili najít Michal Hájek a Jan Roleček na archeologickém kolokviu¹. Jejich studie připouští možnost spásání těchto stepí velkými býložravci, či úpravou pozemků lidskou činností ve formě vypalování lesů. Pokud by k tomu došlo, muselo by dojít k interakci životního prostředí a člověka již někdy v období neolitu. V současnosti se uvažuje o trasách eneolitiků, které měli hypoteticky vést přes toto území. Ve spojitosti s nově lokalizovanými archeologickými nálezy a palynologií můžeme říci, že v oblasti Bílých Karpat forma transhumanční pastvy byla možná již v období doby bronzové a halštatské. Tuto teorii potvrzuje i podobný ráz luk v lokalitě Spas'ka (Černovická oblast, Ukrajina), kde je podobná druhová rozmanitost i obdobná četnost archeologický nálezů, jako je na lokalitě Bílé Karpaty.

Závěr

Podstatné pro bádání o pastevectví v době bronzové a halštatské je uvědomění, že neexistují žádné přímé doklady pastevectví a pokud chceme najít doklady pastevectví, musíme spojit několik vědních oborů, z kterých každý poskytne střípek mozaiky, jenž nám na konci procesu pomůže vytvořit si alespoň částečnou představu o lokalitách a možnostech pravěkého pastevectví v době bronzové a halštatské.

Zdroje:

Belavá, B. 2012: Pastva a pastevní systémy v pravěké Evropě. Rukopis bakalářské práce, Jihočeská univerzita, České Budějovice – bakalářská práce na theses.cz
Beranová, M. 1980: Zemědělství starých Slovanů, Praha.
Buček, A. 2000: Krajina České republiky a pastva. Veronika 14, 1 – 7.
Dreslerová, D. 2015: Pravěká transhumance a salašnické pastevectví na území České republiky: možnosti a pochybnosti, Archeologické rozhledy 67, 1, 109-130.
Golář, J. 2003: Archeologické prediktivní modelování pomocí geografických systémů. Rukopis disertační práce, Masarykova Univerzita, Brno – disertační práce na ISu https://is.muni.cz/auth/th/8785/prif_d/?fakulta=1421;obdobi=6764;studium=762861;lang=cs
Hájková, P. - Roleček, J. - Hájek, M. - Horsák, M. - Fajmon, K. - Polák, M. - Jamrichová, E. 2011: Prehistoric origin of the extremely species-rich semi-dry grasslands in the Bílé Karpaty Mountains (Czech Republic and Slovakia), Preslia 83, 185–204.

Další zdroje:

<https://www.dairynz.co.nz>;

Reallexikon der Germanischen Altertumskunde (RGA)

---

¹ Hájek, M. – Roleček, J. 2017: Archeologické kolokvium dne 15.3.2017 na půdě Masarykovy univerzity v Brně, Ústavu Archeologie a Muzeologie, pod názvem *Vliv lidských aktivit během holocénu na současnou diverzitu vegetace*.